

Na osnovu člana 48. stav 1. Zakona o kulturnom nasleđu („Službeni glasnik RS”, broj 129/21), člana 14. stav 2. Zakona o muzejskoj delatnosti („Službeni glasnik RS”, br. 35/21 i 96/21) i člana 8. stav 1. Zakona o Narodnoj skupštini („Službeni glasnik RS”, broj 9/10),

Narodna skupština Republike Srbije, na sednici Šestog vanrednog zasedanja u Četrnaestom sazivu, održanoj 28. januara 2026. godine, donela je

O D L U K U

o utvrđivanju Pohvale monahinje Jefimije – Pokrova za mošti kneza Lazara, inv. br. MSPC 1921 za kulturno dobro od izuzetnog značaja

1. Utvrđuje se muzejski predmet, Pohvala monahinje Jefimije – Pokrov za mošti kneza Lazara, inv. br. MSPC 1921 za kulturno dobro od izuzetnog značaja.

Pohvala monahinje Jefimije – Pokrov za mošti kneza Lazara, inv. br. MSPC 1921 nalazi se u ulici Kneza Sime Markovića br. 6, na teritoriji opštine Stari grad, Beograd.

2. Opis izgleda i stanja kulturnog dobra:

Kulturno dobro predstavlja predmet od tekstila, ukrašen tehnikom zlatoveza, srebrnom pozlaćenom žicom, na osnovi od crvene atlas svile.

Pravougaono platno dimenzija je 67 × 49 cm. Najveći deo pokrova ispunjen je tekstem na starocrkvenoslovenskom jeziku izvezenim u 26 redova, sa mnogim rečima izvezenim u ligaturi. Slova su precizno i vešto izvezena, nešto sitnija i gušće raspoređena prema sredini teksta. Čitava površina pokrova oivičena je bordurom koja uokviruje tekst, ispunjenom ornamentom u vidu cvetne vreže sa trolistima datim u punom vezu, kao i onim sa izvezenim konturama, mahom naizmenično postavljenim. U uglovima su četiri ornamenta u vidu lavljih glava.

Tekst sadrži Pohvalu knezu Lazaru čiji je prevod prema izdanju Đorđa Trifunovića iz 1983. godine sledeći:

Pohvala svetom knezu Lazaru

U krasotama ovoga sveta vaspitao se jesi od mladosti svoje,
o novi mučeniče kneže Lazare, i krepka ruka Gospodnja među
svom gospodom zemaljskom krepkog i slavnog pokaza te.
Gospodario si zemljom otačastva ti i u svim dobrima
uzveselio uručene ti hrišćane i mužastvenim srcem i željom
pobožnosti izašao si na zmiju i neprijatelja božastvenih
crkava, rasudiv da je neistrpljivo srcu tvom gledati hrišćane
otačastva ti da budu savladani Izmailjčanima, eda bi ovo
zadobio: ostavio prolaznu visotu zemaljskog gospodstva i
obagri se krvlju svojom i sastao se sa vojnicima nebeskog cara.
I tako dvoga željenog domogao se jesi: i zmiju ubio jesi i
mučenja venac primio jesi od Boga.

I sada ne predaj zaboravu voljena ti čeda koja si sirota ostavio prelaskom svojim, jer ostavši bez tebe otkako si u nebeskim veseljima večnim, mnoge nevolje i stradanja zadesiše vazljubljena ti čeda i u mnogim mukama život provode, jer su ovladani Izmailjćanima.

I svima nam je potrebna tvoja pomoć. Stoga molimo da se moliš zajedničkom Vladiki za voljena ti čeda i za sve koji im služe sa ljubavlju i verom.

Mnogim nevoljama upregnuta su ti voljena čeda, pošto i oni koji jedoše hleb njihov, podigoše na njih bunu veliku tvoja dobra zaboravu predadoše, o mučeniče!

Pa ako si i prešao iz ovoga života, patnje i stradanja čeda tvojih znaš i kao mučenik imaš smelosti prema Gospodu, savij kolena ka Vladiki koji te venča, moli da ti voljena čeda provode bogougodno u dobrima mnogoletnog života! Moli da pravoslavna vera hrišćanska neoskudno traje u otačastvu ti! Moli se pobeditelju Bogu da poda pobedu voljenim ti čedima, knezu Stefanu i Vuku, protiv nevidljivih i vidljiv neprijatelja, jer ako primimo pomoć s Bogom, tebi ćemo pohvalu i blagodarnost uzdati!

Okupi zbor svojih sabesednika, svetih mučenika i sa svima pomoli se Bogu koji te proslavi, izvesti Georgija, pokreni Dimitrija, ubedi Teodore, uzmi Merkurija i Prokopija i četrdeset mučenika sevastijskih ne ostavi, u čijem mučeništvu vojuju čeda tvoja voljena, knez Stefan i Vuk. Moli da im se poda od Boga pomoć! Dođi nam u pomoć ma gde da si! Na moja mala prinošenja pogledaj i u mnoga ih pribroj, jer ne prinesoh ti pohvalu kako dostoji, nego prema moći malog mi razuma. Stoga i male nagrade očekujem.

Ali ti nisi bio, o mili moj gospodine i sveti mučeniče, tako malodaran u prolaznom i malovečnom, koliko više u neprolaznom i velikom, što si primio od Boga, jer mene telesno stranu na strani othranio si izobilno, a sada te dvostruko molim: da me ishraniš i da utišaš buru ljutu duše i tela moga.

Jefimija usrdno prinosi ovo tebi, sveti.

Pokrov je od 2002. godine (kada su izvršene konzervacija i restauracija) smešten u drveni ram (dimenzija 89 × 72 cm) i zastakljen. Izložen u izložbenom prostoru Muzeja Srpske pravoslavne crkve kao deo stalne postavke. Stanje dela je stabilno, ali zahteva kontinuirano praćenje, periodično povlačenje iz stalne postavke u cilju preventivne zaštite i razmatranje izdvajanja predmeta iz rama u budućnosti i novog, savremenijeg vida izlaganja u interesu što bolje dugoročne zaštite i očuvanja kulturnog dobra.

3. Muzejski predmet je u vlasništvu Srpske Pravoslavne Crkve, Kralja Petra 5, 11000 Beograd - Stari grad.

4. Obrazloženje vrednosti i osobenosti kulturnog dobra:

Iz teksta pohvale saznaje se da je njen autor monahinja Jefimija, nekada Jelena (oko 1350–oko 1405), udovica despota Jovana Uglješe koji je vladao serskom oblašću i ćerka kesara Vojihne, namesnika Drame. Nakon niza ličnih tragedija - smrti oca, četvorogodišnjeg sina i supruge koji je izgubio život tokom Bitke na Marici 1371. godine, Jelena prima monaški postrig i odlazi na dvor svojih rođaka, kneza Lazara i kneginje Milice. Nakon pogibije kneza Lazara u Kosovskoj bici 1389, Jelena-Jefimija ostaje na dvoru uz kneginju Milicu, pomažući joj u državničkim poslovima.

Pokrov se datuje u period oko 1402. godine, u vreme Bitke kod Angore. Korišćen je kao pokrov za glavu kneza Lazara čije su mošti bile smeštene u Ravanici, a nakon Velike seobe Srba prenete u fruškogorski Manastir Vrdnik. Godine 1942, pokrov je, zajedno sa moštima, prenet u Beograd.

Navedeno kulturno dobro predstavlja specifičan spoj dela literarne i primenjene umetnosti, pokazujući odlike vešte tehničke izvedbe i skladno ukomponovane dekoracije, kao i lirski izraz lične i narodne tragedije oličene u mučeničkoj smrti kneza Lazara kome se kroz izvezeni tekst autorka obraća u vidu molitve. Kulturno dobro predstavlja i važan istorijski dokument koji svedoči o prilikama nakon Kosovske bitke koje se mogu prepoznati iz Jefimijinog duboko subjektivnog i ispovednog tona, kao i o procesu formiranja kulta Svetog velikomučenika kneza Lazara koji je u srpskoj kulturi i duhovnosti bio posebno istaknut tokom čitavog perioda osmanske vlasti u srpskim zemljama, ali i u periodu nakon oslobođenja. Naročit značaj kulturno dobro ima kao jedno od najstarijih sačuvanih dela srednjovekovnog ženskog stvaralaštva i kao redak primer u kojem je moguće ustanoviti autorstvo. Jefimijin literarni dar posvedočen je i na drugim sačuvanim delima, poput srebrnog enkolpiona sa urezanim tekstom kasnije naslovljenim Tuga za mladencem Uglješom koji se čuva u hilendarskoj riznici, kao i zlatovezena katapetazma sa Moljenjem Gospodu Isusu Hristu, u čijoj je izradi, vrlo verovatno, učestvovala Jefimija, što je po svoj prilici i slučaj sa plaštanicom iz Manastira Putne u Rumuniji na kojoj je potpisana svojim velikoshimničkim imenom Evpraksija.

Jefimijina stvaralačka i darodavna aktivnost predstavlja najstariji među poznatim primerima kasnijih srpskih plemkinja koje su poklanjale crkvama i manastirima dela liturgijskog veza, poput onih koji se pripisuju sultaniji Mari (oko 1418 – 1487), grofici Katarini Celjskoj (1418 – 1492), despotici Angelini (oko 1440 – 1520), Despini, supruzi vlaškog vojvode Njagoja Basaraba (1485 – 1554), Roksandi, supruzi moldavskog vojvode Aleksandra Lapušnjana (1538 – 1570), Jeleni Crnojević (aktivna sredinom XVI veka) i dr. Kroz ova dela, srpske vladarke i vlastelinke su izražavale ne samo svoju pobožnost i odanost crkvi i svom narodu od kojeg su, u mnogim slučajevima, bile udaljene, već i kreativnu inventivnost i umeće u osmišljavanju i izradi crkvenih utvori i odeždi. Osim materijalne pomoći Crkvi koja je bila u teškom položaju, kroz svoje zlatovezene darove ove žene isticale su, kako svoju dinastičku pripadnost, tako i značaj srpskih svetilišta koja su čuvala sećanja na najznačajnije ličnosti srpske istorije i kulture. Dok svi oni predstavljaju važna svedočanstva svoje epohe, Jefimijin pokrov i pohvala

knezu Lazaru ističe se svojom bliskošću prelomnim događajima u istoriji srpskog naroda tokom srednjeg veka, značajnim istorijskim ličnostima, ekspresivnošću i lirskim patosom svoje posvete, odmerenošću dekoracije i skladom slova natpisa i ornamentalnog ukrasa.

Zbog kulturnog, istorijskog i društvenog značaja i izuzetnog doprinosa kreativnom stvaralaštvu u prošlosti i u savremeno doba, a kao jedinstven primer iz vremena u kome je nastalo, ovo originalno delo obeležilo je kulturu i istoriju na razmeđu XIV i XV veka, zbog čega zasluži status kulturnog dobra od izuzetnog značaja.

5. Kategorija muzejskog predmeta je: kulturno dobro od izuzetnog značaja (kulturno dobro I kategorije).

6. Muzejski predmet se trajno čuva i izlaže u objektu Muzeja Srpske pravoslavne crkve, ul. Kneza Sime Markovića br. 6, opština Stari grad, Beograd.

7. Utvrđuju se sledeće mere zaštite muzejskog predmeta, njegova namena i način čuvanja, održavanja i korišćenja:

1) Bliži uslovi čuvanja, održavanja i korišćenja kulturnog dobra:

- prostorije za izlaganje i čuvanje muzejskog predmeta treba da budu opremljene uređajima za kontinuirano praćenje temperature i relativne vlažnosti (data-logger), kao i odvlaživačima i ovlaživačima po potrebi, uz kontrolu temperature i relativne vlažnosti vazduha od 15 – 25°S, odnosno 35 – 55 %;
- vrata i prozori treba da budu osigurani od prodora sunčeve svetlosti, kao i od prodora insekata i zagađenja iz spoljašnje sredine;
- ukupna doza osvetljenja koju predmet prima na izložbenoj postavci Muzeja SPC ne sme da prelazi 15.000 luks sati godišnje (lx.h/y), stoga se ne preporučuje izlaganje na stalnim postavkama, već isključivo na privremenim (30 dana na nivou osvetljenosti od 50 lx);
- obezbediti nizak nivo zagađujućih materija (gasovitih) u neposrednom okruženju predmeta;
- za vreme izlaganja predmet treba da bude u dijagonalnom položaju, a u periodima povlačenja iz postavke u tamnom prostoru u horizontalnom položaju.

2) Stručne i tehničke mere zaštite radi obezbeđivanja kulturnog dobra od propadanja, oštećenja, uništenja i krađe:

- vitrina u kojoj se čuva predmet mora da bude zaštićena od provale (zaključana specijalnim alatom ili ključevima koji čuvaju u skladu sa stručnim uputstvima Narodnog muzeja Srbije) i od lomljenja stakla (laminatno protiv-provalno staklo);
- instaliranje tehničkih sredstava za dojavu i gašenje požara;
- instaliranje detektora poplave;
- vršenje dezinsekcije muzejskih prostorija dva puta godišnje;

- izlaganje isključivo u dobro zaptivenim vitrinama napravljenim od metala i stakla (bojenog praškastim premazom – bez organskih rastvarača), uz korišćenje unutrašnje opreme vitrine koja ne emituje organska isparenja;
- redovno praćenje ispravnosti instalacija;
- zabrana izlaganja direktnoj svetlosti;
- redovno praćenje temperature i relativne vlažnosti vazduha, a u slučaju odstupanja preduzimanje neophodnih propisanih mera;
- redovan detaljan pregled predmeta od strane konzervatora tekstila dvaput godišnje;
- ne mogu se preduzimati konzervatorski radovi na muzejskom predmetu bez prethodno dobijenih odobrenja od strane nadležne institucije i službe zaštite;
- obavezno rukovanje predmetom u pamučnim, lateks ili nitrilnim rukavicama.

3) Način obezbeđivanja korišćenja i dostupnosti kulturnog dobra javnosti:

- povremeno izlaganje muzejskog predmeta u stalnoj postavci Muzeja SPC;
- izlaganje muzejskog predmeta u vitrini koja je zaključana, u prostoriji koja je obezbeđena celodnevnom video-nadzorom;
- rukovanje muzejskim predmetom isključivo od strane stručnih lica uz korišćenje rukavica;
- zabrana fotografisanja predmeta u izložbenom prostoru Muzeja, osim uz posebne dozvole i nadzor, bez upotrebe blica.

4) Ograničenja i zabrane u pogledu raspolaganja kulturnim dobrom i njegove upotrebe, u skladu sa zakonom:

- Republika Srbija ima pravo preče kupovine kulturnog dobra (član 103. Zakona o kulturnom nasleđu);
- zabrana korišćenja muzejskog predmeta na način koji nije u skladu sa njegovom prirodom, namenom i značajem ili na način koji može dovesti do njegovog oštećenja.

8. Sastavni deo ove odluke je fotografija muzejskog predmeta.

9. Ova odluka stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

RS broj 3

U Beogradu, 28. januara 2026. godine

NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRBIJE

PREDSEDNIK

